

CE MAI E NOU ÎN DIALOGUL TEOLOGIC DINTRE BISERICA ORTODOXĂ ȘI BISERICILE VECHI ORIENTALE?

Preot lect. dr. Marius Florescu

WHAT IS NEW IN THE THEOLOGICAL DIALOGUE BETWEEN THE ORTHODOX CHURCH AND THE ANCIENT ORIENTAL CHURCHES?

Abstract: The official theological dialogue between the Orthodox Church and the Ancient Oriental Churches began in the 60es and has been ended, at least from the perspective of the Joint Commission, in the beginning of the 90es. Since then, the fullness of the Orthodox Churches and Oriental Churches received the documents for reception and evaluation. As it is known, some Churches adopted the documents, others have been rejected them and others proposed to continue the work of the Joint Commission. But since then, there was no any perspective in this sense. It seemed that the dialogue was somehow “forgotten”. The present study analyzes some new developments in relation with the theological dialogue and some writings, both in English and Romanian concerning this dialogue. Some internet resources complete the information, it is true, very little, that we have since 1993 (when was the last official work of the Joint Commission) until nowadays, regarding this issue.

Keywords: orthodox, dialogue, agreement, theology, churches

Fără nicio altă introducere, voi arăta că recent am fost contactat de către un doctorand al Facultății de Teologie din Atena care mi-a spus că tema tezei sale de doctorat este dialogul teologic bilateral dintre Biserica Ortodoxă și Bisericile Ortodoxe Orientale. Pentru aceasta ar avea nevoie să consulte și volumul meu intitulat *Etapele unui dialog uitat. Spre comuniunea sacramentală deplină dintre Biserica Ortodoxă și Bisericile Vechi Orientale*¹. Tot în cursul

¹ Volumul este de fapt dizertația susținută la încheierea cursurilor de Master de la Facultatea de Teologie din Geneva în anul 2006, care a apărut prima dată în anul 2007 la editura Eurostampa (189 pp.), după care, epuizându-se, a reapărut în ediția a doua, revizuită și adăugită, la editurile Astra Museum și Eurobit, în anul 2018 (146 pp.). Diferența dintre titlul tezei de doctorat a studentului în cauză și cel al volumului de autor al subsemnatului este că primul menționează că Bisericile cu

anului 2018 am mai fost contactat de un student român doctorand la o Facultate de Teologie din Europa Occidentală, care mi-a cerut volumul pentru un referat legat de aceeași temă. Ceea ce doresc să scot aici în evidență este interesul care se arată (încă) dialogului pe care personal în titlul volumului amintit l-am clasificat deja ca fiind „uitat”.

De fapt, tema studiului de față mi-a fost sugerată tocmai de stadiul actual al dialogului teologic dintre cele doua familii de Biserici, început cu foarte mult entuziasm în anii '60 ai secolului trecut și finalizat în anii '90. De atunci sarcina evaluării dialogului și receptării rezultatelor lui a căzut în grija Bisericilor locale participante la toate etapele dialogului. Am arătat și în altă parte și nu aș dori să repet aici că reacția Bisericilor a fost de la un entuziasm general, până la un pesimism drastic. Potrivit hotărârilor conferințelor panortodoxe pregătitoare pentru Sfântul și Marele Sinod al Ortodoxiei² și mai recent, documentului pentru relațiile cu alți creștini al Sfântului și Marelui Sinod reunit în insula Creta (2006)³, hotărârile comisiei de dialog teologic cu o altă Biserică trebuie aduse la cunoștința Bisericilor locale și numai dacă există unanimitate în acceptarea lor deplină atunci ele sunt considerate valide și se iau în calcul pașii următori spre comuniunea sacramentală deplină. Nu a fost cazul dialogului cu Bisericile Vechi Orientale, căci rezultatele lui a fost respinse de către unele Biserici, în timp ce altele au recomandat ca dialogul să continue.

Ce s-a mai întâmplat între timp? În anul 2005, deci aproape la 10 ani de la finalizarea dialogului, Patriarhia Ecumenică a organizat la Institutul ortodox de la Chambesy – Elveția o întâlnire inter-ortodoxă a Bisericilor Ortodoxe participante la Comisia mixtă de dialog. După ce s-a făcut o evaluare a dialogului și a textelor emise în cadrul acestuia, s-a apreciat că ar trebui reluate lucrările Comisiei mixte, în lumina rezervelor și criticilor exprimate și ar trebui publicat un volum care să cuprindă documentele emise de Comisia mixtă și reacțiile Bisericilor la acestea⁴. Din nefericire, Comisia nu și-a reluat activitatea și nici volumul nu a mai apărut.

care ne aflăm în dialog sunt „Ortodoxe”, pe când titlul al doilea trimite la calitatea de Biserici Vechi ale Orientului, dar nu afirmă efectiv ortodoxia acestora (așa cum fac ele însele în titulatura lor oficială), pentru că ortodoxia nu poate fi de mai multe feluri, cel puțin până la o concluzie definitiv acceptată de către toate Bisericile Ortodoxe locale asupra mărturisirii de credință a necalcedoniilor.

² Pr. prof. dr. Viorel Ioniță, *Hotărârile întrunirilor panortodoxe din 1923 până în 2009 – Spre Sfântul și Marele Sinod al Ortodoxiei* – Editura Basilica, București, 2013, pp. 187-188

³ „Relațiile Bisericii Ortodoxe cu ansamblul lumii creștine”, <http://basilica.ro/sfantul-si-marele-sinod-relatiile-bisericii-ortodoxe-cu-ansamblul-lumii-crestine-document-oficial/>, accesat la 12 decembrie 2018

⁴ Cf. preot Marius Florescu, *Etapă nouă într-un dialog mai vechi*, rev. „Altarul Banatului”, anul XVI (LV), serie nouă, nr. 7-9, iulie-septembrie 2005, pp. 133-135. Articolul a fost citat și de părintele profesor Vasile V. Muntean în *Istoria creștină generală ** (1054-până azi)*, Editura Institutului biblic și de misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 2008, p. 399. Vezi și alte studii pe aceeași temă publicate sub semnătura preotului Marius Florescu în revista mitropolitană: Încercări

O nouă șansă părea să răsără în anul 2014 când la Atena se întrunea grupul de lucru al Comisiei mixte pentru dialogul teologic bilateral. În comunicatul final dat publicității, se aprecia munca desfășurată pe parcursul ultimilor 50 de ani pentru reapropiere și pentru deplina comuniune dintre cele două familii ortodoxe. S-a recomandat și de astă dată un studiu serios cu privire la criticile aduse documentelor de dialog de până acum, cât și informarea clerului și credincioșilor cu privire la rezultatele lui. S-a apreciat că lucrările Comisiei mixte trebuie să reînceapă cât mai curând⁵. Constatăm că nici până acum Comisia nu și-a reluat lucrările. Sigur, că între timp au început pregătirile pentru Sfântul și Marele Sinod al Ortodoxiei, iar după organizarea lui au apărut luările de poziție binecunoscute, mai ales cu privire la relațiile Bisericii Ortodoxe cu ansamblul lumii creștine. Deci, dacă însăși experiența unui dialog cu alte confesiuni creștine este pusă sub semnul îndoielii, ce se poate spune despre rezultatele unui dialog propriu-zis, așa cum a fost cel cu Bisericile Vechi Orientale?

După patru ani, la 12 aprilie 2018 s-au întâlnit la Antelias, în Liban, sub președinția patriarhului catholicos Aram I, copreședinții Comisiei mixte împreună cu mai mulți membri ai Comisiei, pentru evaluarea rezultatelor dialogului și pentru pregătirea întrunirii Comisiei mixte. S-a apreciat atunci că o nouă întrunire a Comisiei va avea loc în octombrie 2018⁶. Dar, după cum se cunoaște, aceasta nu a mai avut loc. Între timp, a trecut la cele veșnice mitropolitul copt Bishoy de Damietta, cel care a susținut promovarea dialogului, împreună cu regretatul mitropolit ortodox Damaschin al Elveției, ambii în calitate de copreședinți ai Comisiei mixte⁷.

de reconciliere între Biserica Ortodoxă și Bisericile Ortodoxe Orientale între anii 1902-1965, (I), în „Altarul Banatului”, nr. 4-6, aprilie-iunie 2007, pp. 105-108; Încercări de reconciliere între Biserica Ortodoxă și Bisericile Ortodoxe Orientale între anii 1902-1965, (II), în „Altarul Banatului”, nr. 1-3, ianuarie-martie 2007, pp. 105-110; *Recunoașterea acordurilor teologice dintre Biserica Ortodoxă și Bisericile Vechi-Orientale (I)*, în „Altarul Banatului”, nr. 10-12, octombrie-decembrie 2011, pp. 83-96; *Recunoașterea acordurilor teologice dintre Biserica Ortodoxă și Bisericile Vechi-Orientale (II)*, în „Altarul Banatului”, nr. 1-3, ianuarie-martie 2012, pp. 106-120

⁵ „Joint Commission for the Dialogue between Eastern Orthodox & Oriental Orthodox Churches Revamped” <https://orthodoxjointcommission.wordpress.com/2014/12/02/joint-commission-for-the-dialogue-between-eastern-orthodox-oriental-orthodox-churches-revamped/>, accesat la 12 decembrie 2018. Vezi și studiul nostru „Reluarea dialogului dintre Biserica Ortodoxă și Bisericile Vechi Orientale?”, în *Două decenii de învățământ teologic la Timișoara* (conf. dr. Nicolae Morar, conf. dr. Constantin Jinga, lect. dr. Remus Feraru, coordonatori) (Editura Partoș, Timișoara, Editura Astra Museum Sibiu, 2015, 181 pp.)

⁶ „The Meeting of the co-chairmen of the dialogue between Eastern Orthodox Church and Oriental Orthodox Churches” http://www.spc.rs/eng/meeting_cochairmen_dialogue_between_eastern_orthodox_church_and_oriental_orthodox_churches, accesat la 12 decembrie 2018

⁷ „Bishoy (Nicola) of Damietta”, [https://orthodoxwiki.org/Bishoy_\(Nicola\)_of_Damietta](https://orthodoxwiki.org/Bishoy_(Nicola)_of_Damietta), accesat la 12 decembrie 2018. A fost unul dintre ierarhii cei mai implicați în dialogul cu alte Biserici creștine, din partea Bisericii Ortodoxe Copte.

Singura Biserică Ortodoxă Locală care a continuat separat dialogul cu Bisericile Vechi Orientale este, până acum, Biserica Ortodoxă Rusă⁸. La 20 martie 2001 s-a întrunit la Moscova, sub președinția mitropolitului Kirill – actualul patriarh – Comitetul pentru dialogul bilateral dintre Patriarhia Moscovei și a întregii Rusii și Bisericile Coptă, Siriană și Armeană.

În ce privește literatura care însoțește acest dialog, remarcăm apariția recentă a volumului *The Dialogue between the Eastern Orthodox and Oriental Orthodox Churches*⁹, editat de Christine Chaillot, cu sprijinul Academiei de la Volos – Grecia.

Scrisă inițial în limba franceză și tradusă apoi în limba română, lucrarea *Biserica Trupul lui Hristos. II. Relațiile dintre Biserici*, a cunoscutului „îndrăgostit” de spiritualitatea ortodoxă, Jean-Claude Larchet, se referă etapele dialogului teologic bilateral, remarcând punctele de vedere pozitive ale Patriarhiei Constantinopolului, Patriarhiei Antiohiei, Patriarhiei Române (și Patriarhiei Alexandriei și a întregii Africi, n.n.) și trecând în revistă o bogată bibliografie dedicată dialogului. În încheierea subcapitolului, autorul afirmă că: „E necesar ca discuțiile să continue, pentru a găsi un acord teologic care să nu constituie un compromis, ca ultimele acorduri de la Chambesy, ci expresia unei autentice comuniuni de credință. Aceste discuții trebuie să aibă drept subiect și unele formule și practici liturgice ale Bisericilor necalcedonene, care reflectă învățătura lor hristologică și de asemenea reconsiderarea modului în care trebuie priviți vechii lor teologi, venerați ca sfinți în aceste Biserici, dar anatemiați de Biserica Ortodoxă”¹⁰. Mai întâi remarcăm faptul că autorul nu folosește apelativul „ortodoxe” la adresa Bisericilor Vechi Orientale, ci acela de „precalcedonene”. În al doilea rând, autorul crede că textele Comisiei mixte reprezintă un compromis, iar acest lucru ar trebui să ne dea de gândit.

În limba română, remarcăm lucrarea *Acceptăm unirea cu monofiziții?*¹¹, având ca autori pe Ion Vlăducă, drd. Dumitru Popescu și drd. Gheorghe Fecioru, evident o lucrare polemică și total împotriva rezultatelor dialogului bilateral de până acum.

În anul 2010, teologi de la Facultatea de Teologie din Sibiu au editat lucrarea științifică intitulată *Adevăratul și falsul ecumenism*¹², în care se analizează

⁸ „The coordinating committee for the dialogue of the Russian Orthodox Church with the Coptic, Syrian and Armenian Apostolic Churches meets for its first session”, <https://mospat.ru/archive/en/2001/04/ne104202/>, accesat la 25 decembrie 2018

⁹ Ediția I a apărut în 2016. Volumul cuprinde documentele Comisiei mixte, precum și numeroase articole și studii ale unor ierarhi, preoți, monahi și teologi referitoare la dialogul teologic bilateral

¹⁰ Jean-Claude Larchet, *Biserica Trupul lui Hristos. II. Relațiile dintre Biserici*, Editura Sophia, București, 2013, p. 170

¹¹ Editura Predania, Chilia Buna Vestire a Schitului Sf. Dimitrie – Lacu (Athos), 376 pp.

¹² Este într-adevăr de remarcat diferența care există între ecumenismul desfășurat pe principii curat ortodoxe și ecumenismul care face compromisuri sau abateri de la viața cultică și disciplina Bisericii Ortodoxe

texte aparținând teologilor George V. Florovsky, Iustin Popovici (sfânt acum, n.n.) și Dumitru Stăniloae, ca și punctele de vedere ale monahilor athoniți. Între acestea din urmă figurează și un document referitor la dialogul cu creștinii necalcedoneni¹³.

Patriarhia Română a editat în anul 2014 o lucrare intitulată *Primirea la Ortodoxie a celor de alte credințe*¹⁴, pentru a fi folosită de clerici în situațiile pastorale de venire sau de revenire la Ortodoxie a unor membri ai confesiunilor creștine sau diferitelor religii. Conform textului acesteia, la mărturisirea de credință – simbolul niceeo-constantinopolitan – pe care ar trebui să o facă la venirea la Ortodoxie a unui membru al vreunei Biserici Vechi Orientale, trebuie adăugate următoarele:

„Cred și mărturisesc că, prin întruparea Fiului lui Dumnezeu, cele două firi, dumnezeiască și omenească, au rămas întregi în Dumnezeu-Omul Iisus Hristos, fiind unite într-un singur Ipostas, în chip neîmpărțit, nedespărțit, neamestecat și neschimbat, având fiecare fire lucrarea și voința ei. De aceea, lepăd învățătura despre o singură fire în Hristos. Primesc și mărturisesc toate dogmele și așezămintele hotărâte de Sfinții și purtătorii de Dumnezeu Părinți, care s-au adunat sub însuflarea Duhului Sfânt la cele șapte Sinoade Ecumenice, spre întărirea și apărarea Sfintei Biserici a lui Hristos.

(Pentru armeni se adaugă și aceasta): Cred și mărturisesc că la Dumnezeiasca Liturghie trebuie folosite: pâine dospită și vin amestecat cu apă. (...)”¹⁵.

Aceste cerințe sunt oarecum în opoziție cu ceea ce hotărâ Sfântul Sinod al Bisericii noastre în anul 1994, aceasta fiind printre primele Biserici care au aprobat pozitiv textele dialogului teologic desfășurat în cadrul Comisiei mixte. Dar, de vreme ce rezultatele nu au fost primite în același mod la nivel panortodox, ne putem da seama că din punct de vedere oficial, membrii Bisericilor Vechi Orientale nu pot fi (încă) numiți pe deplin „ortodocși”.

¹³ Aurel Pavel, Ciprian Iulian Toroczka, *Adevăratul și falsul ecumenism*, Editura Universității Lucian Blaga, Sibiu, Editura Andreiana, Sibiu, 2010, pp. 242-250. La capitolul dedicat părintelui Stăniloae este menționată și o referință interesantă cu privire la dialogul cu Bisericile Vechi Orientale. Spre exemplu, înainte de orice abordare a temei, părintele Stăniloae era de părere că neînțelegerile din secolul V au avut drept cauză aspecte legate de terminologie și de rațiuni de ordin politic. În afară de aceasta, părintele Stăniloae era convins de egalitatea formulei chiriliene cu cea sinodală de la Calcedon, adică „o singură natură a lui Dumnezeu Cuvântul întrupat” cu „două naturi în unicul ipostas”.

¹⁴ Inițial textul se regăsea în *Molitifelnic*, acum el fiind diortosit și tipărit sub o formă nouă, ca și broșură de sine stătătoare. Procedura cuprinsă în *Rânduială* merită o atenție deosebită, pentru că arată că „pe creștinii din Bisericile vechi-orientale (armeni, copti, etiopieni, siro-iacobiti, siro-nesotorieni, tomiți) care se întorc și se leapădă de învățăturile lor greșite, îi primim la Ortodoxie prin ungerea cu Sfântul și Marele Mir. Armenii trebuie învățați să mărturisească și faptul că Sfânta Taină a Euharistiei se săvârșește, folosindu-se ca materii principale, pâinea dospită, vinul și apa”.

¹⁵ *Primirea la Ortodoxie a celor de alte credințe*, Editura Institutului biblic și de misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 2014, p. 25. Aici ar trebui citit sau explicat și capitolul din *Dogmatica* Sfântului Ioan Damaschin, intitulat: „Despre cele două firi contra monofiziților” (*Dogmatica*, Editura Scripta, București, 1993, pp. 98-101)

Rămâne să vedem cum vor evolua lucrurile în continuare. Încă mai sperăm într-un reviriment al dialogului și al procesului de recepție a documentelor emise de Comisia mixtă., mai ales că nici până acum unele Biserici Ortodoxe nu și-au făcut cunoscute opiniile cu privire la acest dialog, foarte important pentru creștinătate și pentru mișcarea de refacere a unității creștinilor¹⁶. Însă atâta vreme cât vor fi glasuri care vor cere explicit ca membrii Bisericilor Vechi Orientale să accepte pe deplin hotărârile Sinoadelor ecumenice IV, V, VI și VII, există temerea că dialogul teologic bilateral nu poate fi considerat altfel decât „uitat”.

¹⁶ Cf. preot dr. Marius Florescu, „Noi și creștinii vechi orientali”, în vol. *Provocări ale Ortodoxiei*, Editura Astra Museum, Editura Eurobit, Timișoara, 2018, pp. 109-111